

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

241

Przestrzeń a rozwój

Redaktorzy naukowi

Stanisław Korenik

Anna Dybała

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2011

Recenzenci: Florian Kuźnik, Janusz Słodczyk, Zygmunt Szymła,
Eugeniusz Wojciechowski

Redaktor Wydawnictwa: Jadwiga Marcinek

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Justyna Mroczkowska

Łamanie: Beata Mazur

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

Publikacja została sfinansowana przez Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2011

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-272-7

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp.....	11
------------	----

Część 1. Współczesne uwarunkowania rozwoju społeczno-ekonomicznego krajów, regionów i obszarów metropolitalnych

Patrycja Brańka: Atrakcyjność inwestycyjna województwa małopolskiego w oczach przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego (w świetle badań ankietowych).....	15
Adam Dąbrowski: Kierunki europejskiej polityki regionalnej – wybrane problemy	30
Piotr Hajduga: Dolnośląskie specjalne strefy ekonomiczne jako miejsce prowadzenia działalności gospodarczej w świetle ocen przedsiębiorców – wyniki badania empirycznego	41
Krzysztof Heffner, Brygida Klemens: Struktury klastrowe w gospodarce przestrzennej – wybrane korzyści i problemy rozwoju w skali lokalnej i regionalnej	56
Petr Hlaváček: The classification of analytical and management qualitative frameworks for municipal and regional development	65
Stanisław Korenik: Nowe zjawiska występujące w rozwoju aktywizujących się regionów.....	76
Anna Mempel-Śnieżyk: Uwarunkowania funkcjonowania powiązań sieciowych w województwie dolnośląskim	85
Katarzyna Miszczak: Partnerstwo publiczno-prywatne w regionach przygranicznych Polski, Czech i Niemiec – szanse i zagrożenia	105
Monika Musiał-Malago: Polaryzacja strukturalna Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego.....	120
Małgorzata Rogowska: Znaczenie miast w polityce regionalnej Unii Europejskiej.....	133
Dorota Rynio: Rozwój społeczno-gospodarczy ośrodka wzrostu w okresie kryzysu gospodarki światowej.....	140
Miloslav Šašek: Development of population in the Czech Republic after 1989	150
Piotr Serafin: Stan i zmiany zagospodarowania przestrzeni wsi w strefie podmiejskiej województwa małopolskiego na przykładzie gmin Niepołomice i Wieliczka	162
Kazimiera Wilk: Sytuacja demograficzna w Federacji Rosyjskiej w latach 1990-2009	180

Arkadiusz Przybyłka: Narodowy Fundusz Zdrowia jako główny organizator usług zdrowotnych w Polsce	190
Justyna Anders: Rola władz publicznych w stymulowaniu partycypacji obywateli w procesach <i>governance</i> – doświadczenia międzynarodowe i wnioski dla Polski.....	200
Marek Dylewski, Beata Filipiak: Możliwości rozwoju obszarów metropolitalnych w nowych uwarunkowaniach finansowych jednostek samorządu terytorialnego.....	212
Andrzej Rączaszek: Procesy rozwojowe największych polskich miast w okresie transformacji.....	224

Część 2. Społeczne, gospodarcze i środowiskowe problemy rozwoju lokalnego

Jacek Chądzyński: Władza lokalna a rynek – pomiędzy współpracą a konkurencją.....	241
Eleonora Gonda-Soroczyńska: Uwarunkowania środowiska przyrodniczego w przestrzeni uzdrowiska na przykładzie Czerniawy-Zdroju.....	252
Magdalena Kalisiak-Mędelska: Partycypacja społeczna – przymus czy rzeczywista potrzeba?.....	262
Magdalena Kalisiak-Mędelska: Zadowolenie z miejsca zamieszkania – ocena mieszkańców i władz lokalnych na przykładzie Głowna	277
Andrzej Łuczyszyn: Lokalna przestrzeń publiczna w gospodarce kreatywnej	290
Magdalena Pięta-Kanurska: Związki kultury i ekonomii oraz ich wpływ na rozwój miasta.....	301
Joost Platje: Local governance's capacity to direct its own path of sustainable development.....	310
Andrzej Raszkowski: Nowe trendy w marketingu miejsc.....	319
Anna Batko: Administracja publiczna jako stymulator zmian w turystyce miasta – na przykładzie Krakowa w latach 1989-2006	328
Piotr Ruczkowski: Ewidencja ludności – nowe zasady meldunkowe	340

Część 3. Innowacyjność i przedsiębiorczość a rozwój

Niki Derlukiewicz: Unia innowacji jako sposób na zwiększenie innowacyjności gospodarki europejskiej.....	355
Dariusz Głuszcuk: Finansowanie działalności innowacyjnej – źródła i bariery w przekroju regionów Polski (NTS-2).....	366

Niki Derlukiewicz, Małgorzata Rogowska, Stanisław Korenik, Jarmila Horáková, Jiří Louda: Polsko-czeska współpraca transgraniczna małych i średnich przedsiębiorstw	377
Anna Korombel: Najczęściej popełniane błędy podczas wdrażania zintegrowanego zarządzania ryzykiem (ERM) w polskich przedsiębiorstwach	388
Kamil Wiśniewski: Systemowe zarządzanie wiedzą w ujęciu teoretycznym i praktycznym	396
Paweł Dziekański, Jan Puchala: Wspieranie przedsiębiorczości przez samorząd terytorialny na przykładzie powiatu limanowskiego	405
Jerzy Wąchoł: Rola państwa i jego interesariuszy we władztwie korporacyjnym w okresie wychodzenia ze spowolnienia gospodarczego i kryzysu ...	417
Aleksandra Pisarska, Mieczysław Poborski: Wybrane problemy inwestowania w rzeczowe aktywa trwałe (na przykładzie uczelni publicznych w Polsce).....	427
Agnieszka Izabela Baruk: Specyfika działań motywujących stosowanych wobec polskich pracowników.....	437
Monika Stelmaszczyk: Właściciel małego przedsiębiorstwa menedżerem zorientowanym na kulturę – wyzwania i perspektywy	447
Barbara Batko: Wpływ jakości informacji publicznej na minimalizację ryzyka podejmowania decyzji na rynku pracy	455

Część 4. Wybrane problemy planowania przestrzennego

Oğuz Özbek: Central planning of development through etatism in Turkey: the state planning organisation	467
Kinga Wasilewska: Samorząd terytorialny jako nowy podmiot polityki przestrzennej	474
Aleksandra Koźlak: Modelowe ujęcie transportu w planowaniu przestrzennym	489
Anna Kamińska: Rola ewaluacji w zarządzaniu procesem rewitalizacji przestrzeni miejskiej	502

Część 5. Zagadnienia różne

Hubert Kaczmarczyk: Właściwe zadania państwa w ujęciu F.A. von Hayeka	513
Małgorzata Gajda-Kantorowska: Transfery fiskalne a przeciwdziałanie szokom asymetrycznym w ramach Unii Gospodarczo-Walutowej w Europie ..	522
Adam Peszko: Krytyka liberalnej doktryny lat 90. i nowe nurty w ekonomii pierwszej dekady XXI wieku.....	532
Andrzej Adamczyk: Incydentalna kontrola rozporządzeń przez sądy.....	543

Summaries

Patrycja Brańka: Investment attractiveness of Małopolska voivodeship in opinion of foreign capital enterprises (in the light of survey results).....	29
Adam Dąbrowski: Directions of European Regional Policy – selected problems.....	40
Piotr Hajduga: Special economic zones in Lower Silesia as a business place in the light of assessments of entrepreneurs – results of empirical research	55
Krystian Heffner, Brygida Klemens: Cluster structures in spatial economy – chosen benefits and problems of development on the local and regional scale	64
Petr Hlaváček: Klasifikacja analitycznych i zarządczych ram kwalifikacyjnych w rozwoju gmin i regionów	75
Stanisław Korenik: New phenomena occurring in the development of activating regions	84
Anna Mempel-Śnieżyk: Conditions of functioning of the network relations in Lower Silesia Voivodeship	104
Katarzyna Miszczak: Public-Private Partnership in the border regions of Poland, the Czech Republic and Germany – opportunities and threats.....	119
Monika Musiał-Malago: Structural polarization of Cracow Metropolitan Area.....	132
Małgorzata Rogowska: The importance of cities in the European Union's regional policy	139
Dorota Rynio: Social-economic development of growth center in the time of worldwide economy crisis	149
Miloslav Šašek: Rozwój populacji w Czechach po roku 1989	161
Piotr Serafin: Spatial planning of rural areas in the suburbs of Małopolska: state and changes – the case of Wieliczka and Niepołomice.....	179
Kazimiera Wilk: The demographic situation in the Russian Federation in the years 1990-2009.....	189
Arkadiusz Przybyłka: The National Health Fund as the main organizer of health services in Poland	199
Justyna Anders: The role of public authorities in promoting civic participation in processes of <i>governance</i> – application of international practices in the Polish context.....	211
Marek Dylewski, Beata Filipiak: Development opportunities of metropolitan areas in the new financial circumstances of local government units	223
Andrzej Rączaszek: Development processes in the biggest Polish cities in the transformation period.....	237

Jacek Chądryński: Local government and market – between cooperation and competition	251
Eleonora Gonda-Soroczyńska: The condition of the natural environment in the development of a spa town – the case of Czerniawa-Zdrój	261
Magdalena Kalisiak-Mędelska: Social participation – obligation or real need?	276
Magdalena Kalisiak-Mędelska: Satisfaction with the place of residence – evaluation of place and local authorities as on the example of Główno.....	289
Andrzej Łuczyszyn: Local public space in creative economy.....	300
Magdalena Pięta-Kanurska: The relationship between culture and economics and their impact on urban development	309
Joost Platje: Zdolność samorządu terytorialnego do kierowania własną ścieżką rozwoju zrównoważonego	318
Andrzej Raszkowski: New trends in place marketing	327
Anna Batko: Public administration as a stimulator of changes in city tourism – based on Cracow between the years 1989 and 2006	339
Piotr Ruczkowski: Population registration – the new residence regulations..	351
Niki Derlukiewicz: Innovation Union as a way to increase the innovation in European economy	365
Dariusz Głuszczyk: Financing innovation activities – sources and barriers with regard to regions in Poland (NTS-2)	376
Niki Derlukiewicz, Małgorzata Rogowska, Stanisław Korenik, Jarmila Horáková, Jiří Louda: Polish-Czech border cooperation of small and medium-sized enterprises	387
Anna Korombel: The most common errors during the implementation of Enterprise Risk Management (ERM) in Polish enterprises	395
Kamil Wiśniewski: System knowledge management from theoretical and practical perspective	404
Paweł Dziekański, Jan Puchała: Support of the enterprise by the territorial council on the example of Limanowski administrative district.....	416
Jerzy Wąchol: The role of the state and its stakeholders in corporate governance while getting out of the economic downturn and crisis.....	426
Aleksandra Pisarska, Mieczysław Poborski: Selected problems of investing in tangible fixed assets (as exemplified by public institutions of higher education)	435
Agnieszka Izabela Baruk: Essence of motivation activities used towards Polish employees	446
Monika Stelmaszczyk: Owner of small company as a culture-oriented manager – challenges and prospects	454
Barbara Batko: The impact of public information quality to minimize the decision making risk on the labour market.....	464

Oğuz Özbek: Centralne planowanie rozwoju przez etatyzm w Turcji: Państwowy Urząd Planowania	473
Kinga Wasilewska: Local self-government as a new subject of spatial policy.	488
Aleksandra Koźlak: Land-use/transport models in spatial planning.....	501
Anna Kamińska: The role of evaluation in the management of urban space revitalization process	510
Hubert Kaczmarczyk: Appropriate tasks of the state in terms of F.A. von Hayek.....	521
Malgorzata Gajda-Kantorowska: Fiscal transfers as asymmetric shocks absorption mechanisms in the European Monetary Union.....	531
Adam Peszko: Criticism of neoclassic doctrine of the 90s and new currents of economics in the first decade of the XXI century.....	542
Andrzej Adamczyk: The right of courts to refuse incidentally to apply regulations.....	557

Hubert Kaczmarczyk

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

WŁAŚCIWE ZADANIA PAŃSTWA W UJĘCIU F.A. VON HAYEKA

Streszczenie: Artykuł omawia poglądy F.A. von Hayeka na temat zadań państwa i możliwości jego ingerencji w gospodarkę rynkową. Zwraca uwagę, że Hayek jako konsekwentny zwolennik zasady rządów prawa nie widział problemu w działalności państwa na polu gospodarczym, ale w wynikającym z tego najczęściej nierównym traktowaniu podmiotów (faworyzowaniu podmiotów publicznych). Omawia też poglądy anarchokapitalistyczne na temat zadań państwa, na tle których poglądy Hayeka wydają się na umiarkowane.

Słowa kluczowe: zadania państwa, ekonomia von Hayeka.

1. Wstęp

Zdaniem Hayeka właściwym zadaniem państwa nie jest kreowanie jakiegokolwiek porządku społecznego. Rząd nie jest w stanie zorganizować społeczeństwa w pewien sposób i potem nim kierować. Nie może tego robić, ponieważ społeczeństwo jest pewnym typem ładu, a nie organizacją. Społeczeństwo nie posiada wspólnego celu, do którego może zmierzać. Państwo, w opinii Hayeka, powinno być tylko małą częścią ogromnego organizmu, zwanego społeczeństwem, i „powinno jedynie dostarczać ram, w obrębie których zasięg wolnej (a zatem nie ‘świadomie kierowanej’) współpracy ludzi jest maksymalny. Ramy prawne i instytucjonalne sprzyjają formowaniu się spontanicznego porządku, określają bowiem tylko ogólny charakter ładu, a nie miejsce w nim poszczególnych jednostek”¹.

Jak słusznie zauważył E. Butler, „dla Hayeka rozmiar sektora rządowego w ekonomii nie jest testem jego legitymizacji”². Pytanie, czy państwo powinno, czy też nie powinno „działać” lub „interweniować”, jest, zdaniem Hayeka, fałszywą alternatywą. Co więcej, Hayek zwracał wielokrotnie uwagę, że formuła *laissez faire* stanowi wielce dwuznaczny i mylący opis zasad, na których opiera się polityka liberalna.

¹ F.A. Hayek, *Indywidualizm prawdziwy i fałszywy*, [w:] tenże, *Indywidualizm i porządek ekonomiczny*, Kraków 1998, s. 30.

² E. Butler, *Hayek. His Contribution to the Political and Economic Thought of Our Time*, New York, s. 80.

Leseferystyczna formuła „pozwólcie działać” może sugerować, że powinniśmy zostawić rzeczy swojemu biegowi, i nie daje odpowiedzi, w jakich obszarach aktywność rządu jest pożądana, a w jakich nie. Każde państwo musi, według Hayeka, działać i każde działanie państwa w coś ingeruje. „Państwo, które kontroluje miary i wagi (czy też w inny sposób zapobiega fałszerstwom i oszustwom), niewątpliwie przejawia aktywność, podczas gdy państwo, które pozwala na użycie przemocy – np. przez pikiety strajkowe – jest beczynne”³.

Jedną z podstawowych funkcji rządu jest więc, w ocenie Hayeka, tworzenie ram, w których jednostki i grupy mogą dążyć do osiągnięcia swoich celów. Rolą państwa jest dostarczanie stabilnych ram prawnych i stanie na straży przestrzegania prawa. Stanowienie przez państwo ogólnych i trwałych przepisów w odniesieniu do produkcji (np. praw przemysłowych) nie popada w konflikt z zasadami liberalnymi, jeżeli zamierzono je jako stałe i jeśli nie stosuje się ich, by wyróżniać lub krzywdzić poszczególnych ludzi. Hayek ma świadomość, że paradoksalnie przepisy te mogą być zarówno „mądre, jak i bezsensowne”, jednak argumentem rozstrzygającym nie jest ich treść, lecz ogólność i powszechność. Dla Hayeka bardzo ważna jest po prostu przewidywalność prawa. Napotyka tutaj jednak nieprzewyciężony problem – takie ustawodawstwo może w stosunkowo prosty sposób ograniczać wolność jednostkową.

Rozważmy następujący przykład: państwo uchwała przepisy zakazujące budownictwa na terenach zalewowych. Przepis ma przecież charakter ogólny i powszechny, co więcej, nie ma formy nakazu. Co jednak z prawem własności ludzi posiadających działki budowlane na takich terenach? Hayek zdaje sobie wprawdzie sprawę, że takie przepisy posiadają krótkofalowe rezultaty wobec ludzi w postaci bezpośredniego naruszenia ich własności, także w postaci uniemożliwienia przyszłej rozbudowy, i można je wyraźnie poznać, lecz większe znaczenie ma kształtująca się ogólna norma mówiąca, że budowa na terenach zalewowych nie jest dopuszczalna. Przepis taki bezpośrednio uderza w określony krąg podmiotów, ale jednocześnie kształtuje normy generalną i ogólną. Hayek ma świadomość, że – w miarę jak w ustawodawstwie bezpośrednio i możliwe do przewidzenia skutki nabierają coraz większej wagi w porównaniu z efektami długofalowymi – zbliżamy się do granicy, gdzie rozróżnienie pomiędzy rządami prawa i rządami za pomocą prawa w praktyce się zamazuje⁴. Jest to słabość Hayekowskiej teorii, na którą zwracał uwagę także R. Hamowy, twierdząc, że „rząd pod rządami prawa, jaki on [Hayek] oferuje, nie jest większym gwarantem osobistej wolności niż rząd dysponujący szeroką, dyskrecjonalną władzą”⁵.

Hayek nie jest anarchistą i uznaje konieczność istnienia państwa i rządu, co więcej, anarchizm jest dla niego tylko innym produktem „racjonalistycznego pseudoindywi-

³ F.A. Hayek, *Droga do zniewolenia*, Kraków 1996, s. 87.

⁴ Tamże, s. 88.

⁵ R. Hamowy, *Law and the liberal society: F.A. Hayek's constitution of liberty*, „The Journal of Libertarian Studies” 1978, vol. 2, no. 4, s. 287.

dualizmu”⁶, któremu prawdziwy indywidualizm się przeciwstawia. Nie przeczy konieczności stosowania władzy przymusu, chce jednak jej ograniczenia do obszarów, w których jego stosowanie jest niezbędne w celu wykluczenia przymusu ze strony innych oraz obniżenia całkowitego przymusu do minimalnego poziomu. Anarchiści zaś zakładają nierozwiązywalny konflikt pomiędzy wolnością i prawem. Według Hayeka, który poszedł drogą I. Kanta⁷ i J. Locke’a, nie może być wolności bez prawa. „Już John Locke wyjaśnił, że nie może być wolności bez prawa. Konflikt istnieje pomiędzy różnymi rodzajami prawa – rodzajami tak odmiennymi, że nie powinno się je określać tą samą nazwą. Jedna odmiana to prawo rządów prawa, ogólne zasady ustalone z góry, ‘reguły gry’, które pozwalają jednostkom przewidzieć, w jaki sposób zostanie użyty aparat przymusu państwa, i co inni obywatele będą mogli czy też będą musieli uczynić w określonej sytuacji. Drugi rodzaj prawa daje władzom możliwość czynienia wszystkiego, co uznają za stosowne”⁸. Przymusu nie da się wyeliminować ze społeczeństwa, jak utrzymują anarchiści. Zniwoleniu jednostki przez jednostkę czy grupę ludzi można zapobiec jedynie groźbą użycia przymusu wobec niej samej. Społeczeństwa broniąc się przed przemocą ze strony innych, powierzają monopol na stosowanie przymusu państwu. Wolne społeczeństwo wykorzystuje więc państwo jako środek ochrony jednostki przed zawłaszczeniem władzy przymusu przez inne grupy⁹.

2. Obrona zewnętrzna

Ważną funkcją rządu jest ochrona społeczeństwa przed zewnętrznymi wrogami. Rząd odgrywa tutaj rolę podstawową, gdyż usługa obrony nie jest usługą rynkową. System rynkowy opiera się na zasadzie, że usługa czy produkt są dostarczane wyłącznie tym, którzy chcą i mogą za nie zapłacić. Usługa obrony przed wrogiem zewnętrznym, w swej istocie, jest dostarczana wszystkim mieszkającym czy przebywającym na terenie danego państwa. Nie można więc zakreślić kręgu osób korzystających z usługi i zobowiązanych do wniesienia opłaty. Nie ma też rynku, na którym ustaliłby się popyt na taką usługę. Dlatego istnienie państwa, choćby ze względu na konieczność obrony przed wrogiem, jest niezbędne. Finansowanie takiej usługi musi się odbywać poprzez opodatkowanie, a więc świadczenia przymusowe, gdyż inaczej społeczeństwo napotyka nierozwiązywalny problem *free-riders* – osób, które korzystają z usługi, nie płacąc za nią. Część pisarzy utożsamiających się ze szkołą austriacką, jak M. Rothbard i H.H. Hoppe, a reprezentujących nurt polityczny zwany anarchokapitalizmem¹⁰, uważa jednak, że i obrona zewnętrzna może doskona-

⁶ F.A. Hayek, *Indywidualizm...*, s. 24.

⁷ Maksymę Kanta „Człowiek jest wolny, jeśli musi podporządkować się wyłącznie prawom, a nie osobie” cytuje Hayek w *Drodrodze do zniewolenia*, s. 88.

⁸ F.A. Hayek, *Droga do zniewolenia*, s. 89.

⁹ F.A. Hayek, *Indywidualizm...*, s. 31.

¹⁰ Anarchokapitalizm jest doktryną społeczno-polityczną wywodzącą się z libertarianizmu, zakładającą zastąpienie wszystkich niezbędnych funkcji społecznych spełnianych do tej pory przez państwo przez takie, które będą oparte na dobrowolnych umowach rynkowych. Jego zwolennicy uważają, że

le funkcjonować bez instytucji państwa i opierać się na dobrowolnych agencjach ochrony.

Jeden argument wysuwany przez Hoppego jest wart odnotowania w aspekcie rozważań o zakresie zadań rządu. Hayek, jak już wspomniano, nie sprzeciwiał się działaniom rządu co do istoty, natomiast odmawiał rządowi przyznawania sobie monopolu w zakresie świadczenia jakiegokolwiek usługi. Hoppe w argumentzie za prywatyzacją usługi obrony podnosi właśnie Hayekowski argument monopolu. Rząd w sposób nieuprawniony przypisuje sobie monopol w zakresie ochrony swych obywateli, a przecież każdy monopol jest zły i w dłuższej perspektywie także nieefektywny¹¹. Warto jednak zwrócić uwagę, że argument Hayeka odnosił się do usług rynkowych, a nie do tzw. dóbr publicznych. Oczywiście, Hoppe i anarchokapitaliści twierdzą, że nie ma czegoś takiego jak „dobra publiczne”, ale mimo wszystko argument o monopolu nie odnosi się do istoty problemu. Hayek uważał po prostu, że brak monopolu oznacza możliwość dostarczania usług przez instytucje prywatne, a nie wyłącznie przez państwo. Mogą więc istnieć szkoły państwowe pod warunkiem, że nie będą uprzywilejowane w stosunku do szkół prywatnych (np. poprzez dotacje). W przypadku obrony argument o monopolu sprowadza się jedynie do argumentu na rzecz armii zaciężnej, a nie organizowanej przez państwo. Państwo powinno (używając argumentacji Hayeka) po prostu gromadzić fundusze i organizować przetargi na usługi obrony, a nie likwidować armię, powierzając obronę prywatnym agencjom ochrony, opłacanym dobrowolnie przez zainteresowane osoby. Hoppe przedstawia oczywiście wiele innych argumentów za powierzaniem ochrony prywatnym agencjom, które nie będą tu rozważane, zostanie jednak omówiony argument monopolu, aby wyostrzyć stanowisko Hayeka na kwestie obrony zewnętrznej. Hayek utrzymywał, że obrona nie jest usługą rynkową i nie istnieje na nią rynkowy popyt – jest przykładem dobra publicznego, którego beneficjentów nie można jednoznacznie określić. Nie jest to zatem usługa podobna do ubezpieczeń, gdyż beneficjentem ubezpieczenia na życie czy ubezpieczenia majątkowego jest zawsze określona osoba płacąca składkę lub taka, na którą osoba płacąca składki przenosi swoje uprawnienia. W przypadku obrony taka sytuacja nie zachodzi. Żołnierz broniąc terytorium, broni zarówno tych, którzy płacą, jak i tych, którzy nie płacą. Hayek nie podnosi więc problemu „monopolu”, gdyż jego rozwiązanie prowadziłoby do absurdalnego powrotu najemników.

takie rozwiązanie będzie zarówno dla jednostki, jak i społeczeństwa zdecydowanie lepsze i skuteczniejsze. Anarchokapitalizm odrzuca wprowadzenie instytucji państwa i w tym podobny jest do pozostałych ruchów anarchistycznych, niemniej wszystkie pozostałe organizacje anarchistyczne nie uznają anarchokapitalizmu za część ruchu anarchistycznego. Ma to związek ze stosunkiem do kapitalizmu i własności prywatnej. Anarchiści sprzeciwiają się nie tylko państwu jako takiemu, ale także hierarchii i dominacji. Kapitalizm, jak twierdzą anarchiści, ze swej natury tworzy hierarchiczne stosunki społeczne (w miejscu pracy oraz na rynku). Ich zdaniem zatem anarchokapitalizm to pojęcie wewnętrznie sprzeczne. Do głównych przedstawicieli ruchu należą David Friedman, Murray Rothbard i Hans Herman Hoppe; szerzej na ten temat zob.: T. Teluk, *Libertarianizm. Teoria państwa*, Warszawa 2006.

¹¹ H.H. Hoppe, *The Myth of National Defense*, Mises Institute, Auburn 2003, s. 2.

Stanowisko Hayeka wobec problematyki obrony przed wrogiem zewnętrznym atakował R. Hamowy za dopuszczenie do zawieszania praw w sytuacji zagrożenia. Hayek pisał: „kiedy zagrażają wrogowie zewnętrzni [...] społeczeństwo może w takich sytuacjach mieć zawieszane czasowo nawet życiowe prawa, od których w dłuższej perspektywie zależy jego istnienie, jeśli to pozwoli na obronę przed groźącym zniszczeniem”¹². Hamowy twierdzi zaś, że takie ograniczanie praw służy nie obywatelom, lecz rozrastającej się władzy rządu. Uważa także, że należy zadać sobie pytanie, czy warto osiągać rezultat takim kosztem¹³. Oczywiście, na tak postawione pytanie trudno odpowiadać, bo jest to kwestia ocenna i subiektywna. Dla jednych ważniejsze mogą być prawa, dla innych bezpieczeństwo. Warto jednak podkreślić, że ograniczanie praw dopuszczane jest przez Hayeka jedynie czasowo – na czas trwania zagrożenia. Problem nie jest tak prosty i oczywisty, gdyż to najczęściej rząd będzie określał stopień i czas trwania zagrożenia. Najlepszym przykładem jest ogłoszona przez rząd USA „wojna z terroryzmem”, z którą wiąże się – podnoszone przez obrońców praw człowieka – ograniczanie praw i swobód obywatelskich. W tym przypadku to właśnie rząd określa wielkość zagrożenia, a ponadto trudno przewidzieć, jak długo taka wojna może trwać, biorąc pod uwagę, że terroryzm jest zjawiskiem liczącym setki lat.

3. Problem opodatkowania i rozmiarów rządowej dystrybucji

Hayek sprzeciwiał się powszechnej praktyce państw dobrobytu niewłaściwego określania rozmiarów publicznego sektora. Jego zdaniem całkowicie niewłaściwe jest najpierw określanie potrzeb, a później źródeł ich finansowania. Uważa on, że najpierw powinny zapadać decyzje o wysokości obciążeń podatkowych, a potem jak zgromadzone środki powinny być wydatkowane. Widać tu podobieństwo do poglądów Monteskiusza nawołującego, że „nie trzeba zabierać ludowi z jego potrzeb rzeczywistych dla urojonych potrzeb państwa. [...] Nie wedle tego należy mierzyć dochody publiczne, ile lud może dać, ale ile powinien dać: a jeżeli się je mierzy tym, ile może dać, trzeba bodaj mierzyć tym, ile zawsze może dać”¹⁴. W przeciwnym wypadku będziemy obserwowali stały i systematyczny wzrost obciążeń podatkowych, co jest konsekwencją tego, że potrzeby społeczeństwa są nieograniczone. Gdyby było inaczej, nie istniałby problem ekonomiczny – najwłaściwszej alokacji niedostatecznych środków.

Systematyczny wzrost podatków i rządowej redystrybucji dochodu to także nieustanny wzrost władzy rządu nad jednostkami. Hayek, podobnie jak później szkoła Public Choice, zwracał uwagę na zasadę koncentracji korzyści i rozproszenia kosztów. Korzyści płynące z realizacji jakiegoś programu rządowego są ograniczone do

¹² F.A. Hayek, *Law, Legislation and Liberty*, Chicago 1979, t. 3, s. 124.

¹³ R. Hamowy, wyd. cyt., s. 142.

¹⁴ Monteskiusz, *O duchu praw*, Kęty 1997, s. 182.

małej liczby podmiotów, podczas gdy koszty są rozkładane na większość¹⁵. D. Boaz nazywa ten proces poszukiwaniem transferu (*transfer-seeking*). Wszyscy użalamy się na podatki, lecz domagamy się opieki zdrowotnej, subwencji, programów dla rolnictwa, parków. Państwo zabiera nam pieniądze, by potem je zwrócić z wielką pompą. „W sumie wszyscy przegrywamy, lecz trudno stwierdzić, kto jest naprawdę przegranym (*net loser*), a kto wygranym (*net winner*)”¹⁶. Zdaniem Hayeka teoria i praktyka finansów publicznych zmierza w kierunku maksymalnej komplikacji przepisów podatkowych i ukrywania prawdziwej wielkości obciążeń. Cały system podatkowy jest „rezultatem wysiłków przekonania obywateli, aby dali rządowi więcej, niż kiedykolwiek świadomie zechcieliby dać”¹⁷. Trudno się więc dziwić, że głównym źródłem finansowania sektora publicznego są podatki pośrednie. Do podobnych wniosków dochodzi także J.M. Buchanan, uznając stosowanie podatków pośrednich (ukrytych w cenach towarów) za sposób na ukrywanie przed jednostkami rzeczywistego poziomu obciążeń podatkowych¹⁸.

Hayek był przeciwnikiem progresywnych podatków dochodowych. Jego zdaniem progresywny podatek nie spełnia należycie funkcji fiskalnych, a jest w rzeczywistości jedynie narzędziem „społecznej sprawiedliwości” – terminu pustego i nie do pogodzenia z funkcjonowaniem wolnego społeczeństwa. Hayek argumentuje także, że podatki progresywne w praktycznie niezauważalny sposób poprawiają sytuację grup o niskich zarobkach. Po prostu dochody uzyskiwane przez państwo z wyższych progów podatkowych mają minimalne znaczenie dla potrzeb finansowych, jednocześnie jednak umacniają siłę rządów wobec jednostek lepiej sytuowanych oraz są polityczną i redystrybucyjną bronią¹⁹. Ordoliberalowie niemieccy wykazywali, że obniżenie siły nabywczej grup społecznych o wysokich dochodach, przez zastosowanie środków fiskalnych, nie przyczynia się do wzrostu siły nabywczej grup o niższych dochodach²⁰. Nie zyskują zatem na wysokich podatkach masy, lecz państwo, które ponadto zwiększa swą władzę i wpływy. Każdy podatek jest świadczeniem przymusowym i „nie ma rzeczy, którą by rozum i przezorność bardziej

¹⁵ „Osoby najbardziej bezpośrednio zainteresowane konkretnym zagadnieniem nie muszą być przecież najlepszymi sędziami interesów społeczeństwa jako całości. [...] Stratę, która rozkłada się na tysiące czy miliony osób, albo po prostu się pomija, albo uwzględnia w zbyt małym stopniu”; zob. F.A. Hayek, *Droga...*, s. 84.

¹⁶ D. Boaz, *Libertarianism*, Poznań 2005, s. 251.

¹⁷ F.A. Hayek, *Law, Legislation...*, t. 2, s. 127.

¹⁸ J.M. Buchanan, *Fiscal Theory and Political Economy*, Chapel Hill 1960, s. 61-62.

¹⁹ E. Butler, wyd. cyt., s. 81.

²⁰ Szerzej na temat poglądów ordoliberalów zob.: T.G. Pszczółkowski, *Ordoliberalizm. Społeczno-ekonomiczna i gospodarcza doktryna neoliberalizmu RFN*, Warszawa-Kraków 1990, i cytowana tam literatura. A. Gomułowicz w restrykcyjnym opodatkowaniu tzw. wysokich dochodów także nie dostrzega skutecznego sposobu na wzbogacenie się osób uboższych. „Po prostu z zamożniejszych grup ludności robi się uboższe, natomiast proces odwrotny jest znacznie trudniejszy, jeśli w ogóle nie niemożliwy”; zob. *Zasada sprawiedliwości w polskim systemie podatkowym*, „Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny” 1989, nr 4, s. 55.

musiały miarkować niż tę część, którą się odejmuje, i tę, którą się zostawia poddanym²¹. Progresywny podatek dochodowy służy, w przekonaniu Hayeka, raczej zapokojeniu zawiści biedniejszych grup społecznych niż dostarczeniu im rzeczywistych korzyści materialnych i dlatego tak trudno przekonać większość społeczeństwa do koncepcji podatku liniowego.

Podstawowym zarzutem niesprawiedliwości w stosunku do podatku liniowego jest to, że osoby o różnych dochodach miałyby płacić takie same podatki. Zarzut ten wynika jednak z niezrozumienia problemu. Nie chodzi o płacenie takich samych podatków, lecz o płacenie ich w taki sam sposób²². Taka sama dla wszystkich jest stawka podatkowa, nie zaś płacona kwota. W podatku liniowym osoba zarabiająca dwa razy więcej zapłaci dwa razy większy podatek, a w przypadku podatków progresywnych, upraszczając, można powiedzieć, że osoba zarabiająca dwa razy więcej powinna zapłacić trzy razy większy podatek. Zwolennicy podatku liniowego twierdzą więc, iż „wydaje się sprawiedliwe, by ludzie bogaci płacili na utrzymanie państwa, w którym żyją i zarabiają, tyle razy więcej, ile razy więcej zarabiają”²³.

Progresa podatkowa bywa także uzasadniana szybszym wzrostem zdolności płatniczej podatników od wzrostu ich dochodów. Argumentacja ta opiera się na istniejącej w nauce ekonomii teorii malejącej krańcowej użyteczności dochodu²⁴, zakładającej, że wraz ze wzrostem dochodów jego użyteczność maleje bardziej, niż wzrasta jego wysokość. W praktyce sprowadza się to do przekonania, że np. potrzeba nabycia taniego samochodu przez osobę jeżdżącą dotychczas tramwajem jest „bardziej intensywna” od potrzeby wymienienia takiego samochodu przez kogoś innego na nowy model mercedesa²⁵. Hayek zwraca uwagę, że w ogóle nie jesteśmy w stanie mierzyć użyteczności (co jest niezbędne do ustalenia stopnia progresji), a także nie jesteśmy w stanie dokonywać międzyosobowego porównywania użyteczności. Zakładając możliwość porównywania użyteczności, zwolennicy krańcowej użyteczności uważają, że dodatkowa kwota dochodu przypadająca osobie dysponującej wysokim dochodem będzie przedstawiać mniejszą użyteczność krańcową od takiej samej kwoty przypadającej komuś z mniejszym dochodem. Dodatkowy dochód posiada niższą wartość, gdyż jest przeznaczany na sfinansowanie mniej istotnych zadań. W związku z tym progresywne opodatkowanie nie jest tak uciążliwe, gdyż pociąga za sobą rezygnację z zadań, które są dla podatnika mniej istotne. „Równa ofiara” oznacza więc wyższe opodatkowanie ludzi posiadających większą

²¹ Monteskiusz, wyd. cyt., s. 183.

²² A. Gomułowicz twierdzi: „Sprawiedliwość oczywiście nie oznacza, że dane podmioty mają płacić takie same kwoty podatku; oznacza natomiast, że podmioty te mają ponosić równe obciążenie. Przy rozkładzie obciążeń podatkowych między podatnikami podstawowego znaczenia nabiera to, by jedni nie odnosili nieuzasadnionych korzyści kosztem pozostałych”; zob. A. Gomułowicz, J. Małecki, *Podatki i prawo podatkowe*, Poznań 1996, s. 55.

²³ R. Gwiazdowski, *Progresywna grabież*, „Gazeta Wyborcza” z 23 września 1999.

²⁴ Zwolennikami tej teorii byli m.in.: C. Menger i L. Walras; zobacz szerzej: H. Landreth, D.C. Colander, *Historia myśli ekonomicznej*, Warszawa 1998, s. 315 i n.

²⁵ Przykład za R. Gwiazdowskim, wyd. cyt.

„zdolność płatniczą”. Hayek odrzuca tę koncepcję, wskazując na niemożliwość porównywania użyteczności i „ofiary”, gdyż jest ona oparta całkowicie na subiektywnych założeniach, a w efekcie sprowadza się do tego, że to nie podatnik, a podmiot nakładający podatki powinien decydować o tym, jakie potrzeby mają dla podatnika większe znaczenie, zaspokojenie jakich potrzeb jest niezbędne, a jakich stanowi niepotrzebny luksus.

Z zasady, że ludzie o wyższych dochodach powinni odpowiednio więcej przyczynić się do wydatków publicznych, wynika tylko, iż mają oni odpowiednio więcej płacić w liczbach absolutnych, nie zaś także w proporcji do dochodu, gdyż takie postępowanie można uznać za arbitralną konfiskatę czyjegoś dochodu. Reforma prawa podatkowego polegająca na likwidacji progresywnego opodatkowania dochodu jest jednak bardzo trudna do wprowadzenia, gdyż – jak słusznie zauważył L. Kołakowski – istnieje ogromny nacisk społeczny na zachowanie progresji, wynikający nie z racjonalnych rachub, lecz z zawiści. Zawiść zaś jest emocją, która powoduje szczególnie dużo energii²⁶.

Literatura

- Boaz D., *Libertarianizm*, Poznań 2005.
- Buchanan J.M., *Fiscal Theory and Political Economy*, Chapel Hill 1960.
- Butler E., *Hayek. His Contribution to the Political and Economic Thought of Our Time*, New York.
- Gomułowicz A., *Zasada sprawiedliwości w polskim systemie podatkowym*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1989, nr 4.
- Gomułowicz A., Małecki J., *Podatki i prawo podatkowe*, Poznań 1996.
- Gwiazdowski R., *Progresywna grabież*, „Gazeta Wyborcza” z 23 września 1999.
- Hamowy R., *Law and the liberal society: F.A. Hayek's constitution of liberty*, „The Journal of Libertarian Studies” 1978, vol. 2, no. 4.
- Hayek F.A., *Droga do zniewolenia*, Kraków 1996.
- Hayek F.A., *Indywidualizm prawdziwy i fałszywy*, [w:] tenże, *Indywidualizm i porządek ekonomiczny*, Kraków 1998.
- Hayek F.A., *Law, Legislation and Liberty*, t. 3, Chicago 1979.
- Hoppe H.H., *The Myth of National Defense*, Mises Institute, Auburn 2003.
- Kołakowski L., *Po co nam pojęcie sprawiedliwości społecznej?*, „Gazeta Wyborcza” z 6-8 maja 1995.

²⁶ L. Kołakowski, *Po co nam pojęcie sprawiedliwości społecznej?*, „Gazeta Wyborcza” z 6-8 maja 1995. Do podobnych wniosków doszedł T. Veblen (1857-1929). Wskazywał on możliwość upadku gospodarki wolnorynkowej na skutek własnego sukcesu. Niektóre grupy społeczne będą odczuwać, iż wraz ze wzrostem gospodarczym stają się relatywnie uboższe. Wzrost bezwzględного dochodu realnego na osobę nie może złagodzić tych napięć, ponieważ jedni chcą mieć więcej od drugich. Jednocześnie sprzeciwił się on poglądom twierdzącym, iż w gospodarce wolnorynkowej pogarsza się los uboższych. Pisał: „Twierdzenie, że system konkurencji okazał się narzędziem bogacenia się bogatych i zubożenia biednych, fascynuje epigramatyczną zwięzłością; lecz jeżeli ma oznaczać, że przeciętny los mas ludzkich uczestniczących w cywilizowanym życiu, mierzoną środkami egzystencji, jest dzisiaj gorszy, niż był przed dwudziestu, pięćdziesięciu lub stu laty, to jest groteskowe”; cyt. z artykułu *The Theory of Socialism* za: H. Landreth, D.C. Colander, wyd. cyt., s. 491.

Landreth H., Colander D.C., *Historia myśli ekonomicznej*, Warszawa 1998.

Monteskiusz, *O duchu praw*, Kęty 1997.

Pszczółkowski T.G., *Ordoliberalizm. Społeczno-ekonomiczna i gospodarcza doktryna neoliberalizmu RFN*, Warszawa-Kraków 1990.

Teluk T., *Libertarianizm. Teoria państwa*, Warszawa 2006.

APPROPRIATE TASKS OF THE STATE IN TERMS OF F.A. VON HAYEK

Summary: The article discusses the views of F.A. Hayek on the tasks of the state and its possible interference with the market economy. The author pays attention that Hayek, as a consistent supporter of the rule of law, saw no problem in the activities of the state in the economic field but in the resulting the most often unequal treatment of entities (favoring public entities). The text also discusses the views about the tasks of the state against which Hayek's views appear to be moderate.

Keywords: task of the state, von Hayek economy.